

ISSN 2226-9150

Науковий журнал 5. 2012

ВІСНИК

Хмельницького національного
університету

Економічні науки

Том 2

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА УМОВ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

М. В. ШАРКО, Н. А. АДВОКАТОВА ТРЕХУРОВНЕВА ІЕРАРХІЧЕСКАЯ СИСТЕМА ІНФОРМАЦІОННОЇ ПОДДЕРЖКИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ СИСТЕМ В УСЛОВИЯХ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ	7
І. В. КОТОВСЬКА ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ В УПРАВЛІННІ ДІЯЛЬНІСТЮ ВІТЧИЗНЯНИХ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ	10
Г. Ю. ТКАЧУК ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ	15
Н. М. КУПРИНА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИМПАРИТЕТНОЙ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ	18
Т. В. СМІКОВЧУК ЧИННИКИ ВИБОРУ МЕТОДІВ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА	22
В. В. ХРАПКИНА ФИНАНСОВАЯ МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ: АСПЕКТЫ БЕЗОПАСНОСТИ	29
Л. А. ЛЕЩІЙ АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ	33
К. І. ТАРАСОВА ПІДПРИЄМНИЦЬКИЙ РИЗИК ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ	37
К. С. ДОЙЧЕВА КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ВИНОРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	41
О. В. САМАР ВПЛИВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ КОМПАНІЇ	46
С. Р. СТЕЦІВ ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	52
ЕКОНОМІКА ПРАЦІ ТА УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ, РОЗВИТОК ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ	
В. В. ДРУЖИНІНА, О. М. ЗАЛУНІНА ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РИНКУ ПРАЦІ В БУДІВНИЦТВІ	58
В. Б. ВАСЮТА, О. В. ГРИГОР'ЄВА, В. В. ВАСЮТА ВИЗНАЧЕННЯ ПОТРЕБИ В СПЕЦІАЛІСТАХ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ	63
А. В. СТЕПАНОВА ОЦЕНКА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕРСОНАЛА ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ: АКТУАЛЬНЫЙ АСПЕКТ	66
Г. В. НАЗАРОВА, О. С. ЛЕБЕДИНСЬКА ПРОЦЕДУРА АНАЛІЗУ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ АУДИТУ ПЕРСОНАЛУ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	70
З. В. СМУТЧАК КОГНІТАРІАТ ЯК ПЕРСПЕКТИВА НОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ СПІЛЬНОТИ	74

ОБЛІК ТА АУДИТ

Н. І. ПЕТРЕНКО ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ПАСИВІВ	79
О. Б. ЮРЧЕНКО ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ДОХОДІВ І ВИДАТКІВ ЗАГАЛЬНОГО ФОНДУ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ	83

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ**

О. Є. КУЗЬМІН, Р. С. КОСЦІК ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛКИ ВИКОРИСТАННЯ ПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ФОРМ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ	88
Г. В. ЛЕЩУК ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ВЕНЧУРНОГО ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ	92
Г. А. СМОКВІНА ІНВЕСТИЦІЇ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	97
О. В. ЯРЕМЕНКО ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ДО ПІДПРИЄМСТВ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ ЗА РАХУНОК СПІВПРАЦІ З АВСТРІЙСЬКИМ КООПЕРАТИВНИМ СОЮЗОМ	100
Б. Є. ГРАБОВЕЦЬКИЙ, В. В. ЗЯНЬКО ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЇ ЗРОСТАННЯ КІЛЬКОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ФОНДІВ: АНАЛІЗ І ПРОГНОЗУВАННЯ	103
Е. С. МЯСНИКОВА ПОНЯТИЕ, ЦЕЛИ СОЗДАНИЯ, ОСНОВНЫЕ ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ПАРКОВ	109
І. А. БРИЖАНЬ ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ІННОВАЦІЙНОГО ФАКТОРУ	112

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА

О. Я. ПРЯДКО, Г. Г. ЦЕГЕЛИК МЕТОД ПОСЛІДОВНИХ ПОСТУПОК ДЛЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ДВОКРИТЕРІАЛЬНОЇ ЗАДАЧІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ	117
Ю. О. РАДЕЛИЦЬКИЙ СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА КРИЗА В КОНТЕКСТІ ІНЕРЦІЙНОСТІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ	123
Н. М. ПАНТЕЛЄЄВА МУЛЬТИАСПЕКТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ІПОТЕЧНИХ ПРОДУКТІВ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ	127
Л. Г. КЕМАРСЬКА АНАЛІЗ І МОДЕЛЮВАННЯ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВА	132
Н. Г. ШГУЛЬ, І. М. БОЯРКО, О. В. ЛЮТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	138
І. В. ЧАНТУРІЯ ОБОРОТНИЙ КАПІТАЛ ХЛІБОПЕКАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: СУТНІСТЬ, СКЛАД ТА СТРУКТУРА	142

З. С. ПЕСТОВСЬКА ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ РОЗРАХУНКУ ЦИКЛУ ОБОРОТУ ГОТІВКИ (CASH CONVERSION CYCLE) ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОТОЧНИХ ФІНАНСОВИХ ПОТРЕБ ПІДПРИЄМСТВА	148
---	-----

**ПРІОРИТЕТИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ.
АНАЛІЗ РЕГІОНАЛЬНИХ І МІСЦЕВИХ РИНКІВ**

Н. Е. ТЕРЬОШКІНА, О. Д. ПЛЮСІНА СТРАТЕГІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МИКОЛАЇВСЬКОГО РЕГІОНУ: СТАН ТА НАПРЯМКИ ПОБУДОВИ	155
---	-----

Р. В. КРИГАН ДІАГНОСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІВНОЇ ТОРГІВЛІ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ	160
--	-----

М. С. ПАШКЕВИЧ РЕГУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ЗМІСТ ТА БАЗОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ	165
--	-----

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ

В. І. ЛІСОВСЬКИЙ ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНІ МОДЕЛІ ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНИХ ПАРАМЕТРІВ СКЛАДІВ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ РЕСУРСІВ	173
---	-----

Г. І. САВЕНКО РЕЦИКЛІНГ ТЕХНІКИ ТА ОБЛАДНАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ	179
---	-----

Л. А. ЯЩЕНКО, В. С. МИХАЙЛОВ, А. В. КОВАЛЬЧУК МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПРОГНОЗИРОВАНИЮ РЫНКА ХЛАДАГЕНТОВ	184
--	-----

С. М. ДАНИЛЕНКО ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	189
--	-----

Б. Є. ГРАБОВЕЦЬКИЙ, О. В. ПІТИК ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ВИХОДУ СОНЯШНИКОВОЇ ОЛІЇ В ОЛІЙНО-ЖИРОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ	193
--	-----

С. В. ТЮТЮННИКОВА, О. С. ЄПШЕВ ПРИЧИНИ ТА ФАКТОРИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ КРИЗИ У ХХІ СТОЛІТТІ	197
---	-----

О. В. БЕСТАНЧУК ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ	202
--	-----

Н. О. КРИКУН СУТНІСТЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	209
---	-----

Г. І. РЗАЄВ, Т. Г. РЗАЄВА ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ "ПОТЕНЦІАЛ" ТА ЙОГО ВІДПОВІДНІСТЬ РИНКОВИМ УМОВАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ	213
--	-----

М. Ю. ГАРБУЗ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ЯЛОВИЧНИНИ В УКРАЇНІ	217
---	-----

Л. Л. ГРИЦЕНКО КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ДЕРЖАВИ ТА ПРИВАТНОГО БІЗНЕСУ В ІНВЕСТИЦІЙНІЙ СФЕРІ	222
--	-----

О. В. КАРМАН СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗБУТУ ОВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ	229
Т. М. КІР'ЯН МЕХАНІЗМ ЕФЕКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ В МОТИВАЦІЇ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ	232
В. Е. КУДЕЛЬСЬКИЙ ВИРОБНИЦТВО МОЛОКА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	235
Я. А. МАКСИМЕНКО, А. О. ТАЛАЛАЄВА ЗОВНІШНЯ МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ: СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ЧИ БАР'ЄР?	240
І. М. ПАСКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА СПОЖИВАННЯ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ	244
В. І. РАДЬКО ПЕРЕДУМОВИ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В УКРАЇНІ	248
Л. М. САТИР ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ РОЗШИРЕНОГО ВІДТВОРЕННЯ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ	253
Т. Н. СКОРОБОГАТОВА РАЗВИТИЕ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЙ ЛОГИСТИЧЕСКОЙ БАЗЫ В СВЕТЕ СЕРВИСНОЙ ЛОГИСТИКИ	256
М. П. СОКОЛИК ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЛЯ ПРОГНОЗУ СОЦІАЛЬНИХ ПОКАЗНИКІВ І ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	261
В. М. ЦІХАНОВСЬКА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ПОПИТ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ	266
Р. М. ЧУМАК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	270

Хмельницької та Чернігівської областей, використовуючи поточний розподіл працівників за рівнем заробітної плати.

Література

1. Державний бюджет і бюджетна стратегія в умовах економічних реформ : у 4 т. Т. 4 : Державні соціальні видатки: напрями раціоналізації та підвищення ефективності / [за заг. ред. М.Я. Азарова] / ДННУ «Акад. фін. управління». – К., 2011. – 608 с.
2. Колот А.М. Методологічні аспекти розвитку теорії розподільчих відносин / А.М. Колот // Економічна теорія. – 2008. – № 4. – С. 3–18.
3. Поворознюк І. Оплата праці в процесі трансформації постсоціалістичної економіки / І. Поворознюк // Україна: аспекти праці. – 2012. – № 3. – С. 16–23.
4. Соколик М.П. Аналітичний інструментарій для прогнозування соціальних макропоказників у бюджетному процесі України // Культура народів Причорномор'я. – 2010. – № 178. – С. 181–186.
5. Соколик М.П. Короткостроковий прогноз податкових надходжень з доходів фізичних осіб в Україні / М.П.Соколик, М.П. Півень // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 4. – С. 108–122.
6. Соколик М.П. Сценарії та наслідки підвищення мінімальних соціальних стандартів у 2007–2009 рр. в Україні / М.П. Соколик, М.П. Півень // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 1. – С. 21–28.

Надійшла 09.09.2012; рецензент: д. е. н. Скрипниченко М. І.

УДК 339.133:664.9

В. М. ЦІХАНОВСЬКА

Вінницький національний аграрний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ПОПИТ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ

Досліджено теоретико-методичні фактори впливу на формування попиту продуктів харчування. Проведено оцінку державного регулювання ринку продуктів харчування України.

Investigational teoretiko are methodical factors of influence on forming of demand of food stuffs. The estimation of government control of market of food of Ukraine stuffs is conducted.

Ключові слова: продукти харчування, попит, пропозиція, фактори, державна політика.

Вступ. Ринкова система господарювання розрахована на те, щоб постійно підтримувати баланс між попитом і пропозицією на всі види сільськогосподарської сировини і готових продуктів харчування, формування цін, забезпечення і збереження високої якості товарної продукції, швидке просування товарів від виробника до споживача, створення рівної конкурентного середовища, скорочення виробничих витрат, пов'язаних з виробництвом і маркетингом товарів, забезпечення населення повноцінними продуктами харчування за доступними цінами та отримання справедливої частки прибутку всіма учасниками ринку. Використовуючи вільний ринок, товаровиробники, працюючи в складних умовах перехідного періоду, зуміли знайти своє ринкове місце і платоспроможних покупців, використовувати вільне підприємництво з чималою вигодою для своїх господарств і виробничих колективів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні напрацювання з дослідження впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на діяльність підприємств для ефективної організації його діяльності й досягнення стабільного розвитку, висвітлено у працях таких учених: І. Ансофф, Дж. Белла, Б. Вольдера, О. Виханського, У. Ділла, А. Зуб, Н. Корольова, Ф. Котлера, С. Кузнецова, А. Люкшинова, В. Маркова, А. Петрова, М. Сасенко, А. Томпсона, З. Шершньова та інших.

Мета – здійснити оцінку теоретико-методологічних підходів дослідження факторів впливу на величину попиту.

Виклад основного матеріалу. Узагальнюючи різні класифікації видів попиту, їх доцільно згрупувати відповідно до шістьма ознаками залежно від:

- ступеня сформованості;
- ступеня задоволення попиту;
- ступеня охоплення споживачів;
- ступеня небезпеки використання даного товару споживачем;
- впливу неекономічних чинників на споживчий вибір;
- попиту, викликаного соціальними ефектами.

В економічній літературі існують різноманітні підходи до класифікації факторів, які впливають на величину попиту. Критичне узагальнення їх в економічній літературі дозволяє виділити наступні групи факторів: економічні, соціальні, демографічні, природно-кліматичні, національно-історичні, психологічні, згруповані за характером їх впливу на попит. Останню групу чинників дослідниками розглядається досить

рідко, незважаючи на те, що серед видів попиту виділялися імпульсивний і ажіотажний види попиту, що мають чітко виражену психологічну природу [1, с. 45].

Економічні фактори, що мають вирішальний вплив на величину і структуру платоспроможного попиту, включають, перш за все, грошові доходи населення. До економічних факторів відносяться обсяг і структура товарної пропозиції, яка знаходиться в прямій залежності від виробництва, але, разом з тим, за своїм впливом на попит займає самостійне положення. Це пояснюється тим, що пропозиція відокремлено від виробництва місцем, часом і специфікою його організації. До цієї групи економічних факторів відносяться рівень цін, розвиток сфери послуг, насиченість домашніх господарств предметами споживання.

Соціальні фактори обумовлені соціальною структурою суспільства, розподілом населення за рівнем душевого доходу, часткою бідного населення в його чисельності. Демографічні фактори, (загальна чисельність населення, статеві віковий склад населення, природний приріст населення) безпосередньо не пов'язані, на думку ряду вчених, з попитом, впливають не на попит як такий, а на потреби, які лежать в основі попиту [2, с. 239]. Ця точка зору видається спірною. Справа в тому, що потреби людей різного віку різні, перетворення їх на попит відбуваються з урахуванням величини грошових доходів, які залежать від співвідношення працездатного населення і пенсіонерів в загальній чисельності населення.

Природно-кліматичні чинники (тривалість світлового дня, клімат і т.д.) відіграють істотну роль у формуванні попиту на одяг, взуття, продукти харчування, значно змінюють структуру споживання. Аналогічний вплив на попит національно-історичних чинників, традицій, місцевих звичаїв, культурної спадщини. І, нарешті, на попит впливають психологічні чинники (реклама, мода, смаки і переваги споживачів) [3, с. 238].

Визначальний вплив економічних факторів на формування попиту та споживання доведено класичною економічною теорією і підтверджено багаторічними статистичними дослідженнями. Німецький статистик Е.Енгель ще наприкінці XIX ст. сформулював закони і побудував графіки залежності структури споживчих витрат від доходу. Відповідно до законів Е.Енгеля з ростом доходу скорочується частка витрат на харчування, частка витрат на одяг і житло, включаючи опалення та освітлення залишається незмінною, а частка витрат на освіту та лікування зростає. Залежність попиту на товари першої необхідності від доходу характеризується степеневою функцією, для менш необхідних товарів крива залежності від доходу має більш складну форму. Витрати на менш необхідні товари як і у випадку з товарами першої необхідності прагнуть до певної межі. Для предметів розкоші крива необмежено зростає і верхньої межі не має.

Аналіз функціональної залежності споживчих витрат від доходу був продовжений рядом дослідників, які пропонували, зокрема, різні види функцій, які характеризують цю залежність: прямолінійну (Р. Боулі, А. Гендерсон), подвійну логарифмічну (Р. Стоун), логарифмічну (Л. Горе), параболічну (Д. Нічолсон) та ін. Були знайдені й інші емпіричні закони споживання, такі як закон Швабе (1868 р.) і закон Райта (1875 р.), а також закон Жіні. Сутність закону Швабе полягає в тому, що чим бідніше сім'я, тим більша частка витрат витрачається на житло. Закон Райта свідчить, що чим вищий дохід, тим вище рівень заощаджень і частка останніх у витратах. Закон Жіні полягає в тому, що якщо витрати на продовольчі товари зростають або зменшуються в арифметичній прогресії, то інші види витрат змінюються в геометричній прогресії і в протилежному напрямку.

Для виявлення залежності споживання від доходу необхідно виділення окремих груп товарів (менше необхідні товари, предмети розкоші тощо). Такий розподіл здійснити складно, так як склад цих груп змінюється за часом і саме головне, що домогосподарства з різним рівнем доходу різним чином визначають приналежність товарів до зазначених груп. В даний час визнано, що найбільший ефект дає виявлення залежності витрат або споживання продуктів конкретних торгових груп від доходу [4, с. 134].

Ідея диференційованого підходу до дослідження попиту і споживання виявлялася в економічній теорії не тільки в аналізі рівня і структури попиту залежно від доходу, але і в обліку приналежності споживача до певної демографічної групи населення, яка має свої споживчі переваги. Е. Енгель вперше побудував споживчу шкалу витрат на харчування, тобто розрахував співвідношення для приведення витрат різних статевікових груп до витрат однієї з них, що приймається за споживчу одиницю.

Слід зазначити, що ідея Е. Енгеля про диференційований підхід до аналізу споживання в розрізі статевікових груп знайшла відображення в існуючій в даний час методикою розрахунків споживчої корзини і прожиткового мінімуму.

Моніторинг основних параметрів сфери споживання показав, що в умовах трансформуючої економіки діяли перший і четвертий закони Е. Енгеля і закон Швабе. На основі вивчення дії цих законів можна констатувати має місце зростання життєвого рівня при збереженні нераціональної структури харчування. Це дозволяє прогнозувати зростання попиту на продовольство у соціально незахищених груп і середніх верств населення при здійсненні назрілої реформи доходів, а також інерційне збільшення споживання у високоприбуткових груп протягом найближчих років. Рівень диференціації споживання продовольства визначається, перш за все, механізмом розподілу доходів у суспільстві.

Соціально-економічна диференціація населення є невід'ємним атрибутом ринкової економіки. Головною умовою пом'якшення соціально-економічної диференціації населення є проведення виваженої державної політики у сфері доходів і оподаткування, яка обумовлена пріоритетами розвитку держави на даному історичному етапі і включає в себе систему методів та інститутів її здійснення [5, с. 241].

Активна державна політика доходів виступає в формах заморожування заробітної плати, вирівнювання заробітної плати і у формі політики розвитку. Суть останньої полягає в прямому і непрямому втручанні держави в процес формування заробітної плати через зміну оподаткування доходів фізичних осіб, а також прийняття законодавчих актів, які впливають на рівень заробітної плати.

Пасивний тип політики доходів об'єднує, як правило, суто монетаристські підходи до вирішення економічних проблем. Заходи в області доходів і заробітної плати виконують при цьому допоміжні функції, основна увага приділяється реформуванню фінансової системи країни, скорочення державних витрат для зменшення бюджетного дефіциту та обмеження приросту грошової маси, яка знижує рівень інфляції. Негативними моментами такої політики є звуження попиту і зростання безробіття. Реформування російської економіки в перші десять років проводилося за монетаристським сценарієм без сильної соціального захисту найбільш вразливих верств населення.

Політика доходів населення в розвинених країнах будується на поєднанні державного та ринкового регулювання. Найбільш серйозні заходи держави у сфері впливу на формування доходів населення пов'язані з перерозподільними процесами, метою яких є пом'якшення соціальної нерівності, тому що зниження різниці в доходах населення є важливим фактором економічного зростання та збереження соціальної стабільності суспільства.

Одним з найважливіших елементів політики доходів у країнах з розвинутою економікою є програми економічного захисту мінімального доходу сім'ї, якщо її дохід менше соціально прийнятної рівня життя. Програми захисту доходів населення функціонують як частина загальної системи соціального захисту, що надає широкий спектр соціальної допомоги та послуг. Такі програми спрямовані на усунення надлишкового нерівності та забезпечення нормального нерівності як умови стабільного економічного зростання [6, с. 96].

Державне регулювання рівня та темпів соціально-економічної диференціації, пом'якшення поляризації доходів і споживання неможливо без об'єктивної оцінки відповідних показників, вдосконалення методів їх вимірювання, використання достовірної статистичної інформації та результатів вибіркового обстежень сімей з різним рівнем середньодушових доходів.

Дослідження глибини поляризації суспільства за основними параметрами рівня життя є відносно новою, активно досліджуваною сферою вітчизняної економічної думки. У зв'язку з цим, важливим є досягнення термінологічної узгодженості, уточнення ключових понять. Так, терміни «соціальна диференціація» і «соціально-економічна диференціація» нерідко трактуються як тотожні. Нам видається, що не можна ставити знак рівності між ними, оскільки «соціально-економічна диференціація» є більш широким поняттям, що відображає як причини, так і наслідки нерівномірного розподілення доходів, що характеризуються соціальною стратифікацією населення.

Найважливішим видом соціально-економічної диференціації є диференціація грошових доходів населення, що являє собою співвідношення доходів різних соціально-демографічних груп населення, що є результатом комплексної взаємодії економічних, демографічних, соціальних та географічних чинників. Враховуючи важливе місце в сукупних ресурсах домогосподарств оплати праці, їх диференціація наближена до диференціації заробітної плати і в значній мірі залежить від її рівня. Диференціація грошових доходів обумовлена відмінностями в споживанні населенням товарів, послуг, рівень і якість життя.

В теоріях споживання обґрунтовано наявність прямої залежності між рівнем доходів і розмірами споживання. Теорії попиту досліджують підстави для вибору моделі споживання з урахуванням поточних доходів і накопиченого багатства споживача, а також типу споживання в тій соціальній групі, до якої він належить.

Основними критеріями оцінки адекватності системи регулювання диференціації споживання продовольства вимогам нової якості зростання, на наш погляд, слід вважати:

- співвідношення калорійності добового раціону харчування з нормативним, за даними ФАО це 2600 ккал;
- співвідношення білкової складової в харчовому раціоні з нормативним;
- співвідношення фактичного рівня споживання основних продуктів харчування з мінімальними нормами споживання відповідно до природно-кліматичних зон, за групами доходів домогосподарств;
- динаміка диференціації споживання продовольства між регіонами і групами домогосподарств.

Система регулювання диференціації споживання продовольства потребує серйозного удосконалення, яке повинно торкатися рівня макроекономічного регулювання (застосування державної політики регулювання доходів), мезорівень (розвиток форм соціального забезпечення). Удосконалення економічних методів повинно поєднуватися з методами психологічного характеру (поширення культури споживання, активізація громадського руху з захисту прав споживачів) тощо.

Удосконалення державної політики доходів, кінцевою метою якого є при перехід до активної соціальної політики, що забезпечує такий рівень доходів громадян, який створює умови для повноцінного реформування секторів споживчого комплексу (житлово-комунальна реформа, реформа охорони здоров'я тощо), зростання платоспроможного попиту. Держава повинна долати такі негативні явища як відставання мінімальної заробітної плати від прожиткового мінімуму, невиправдано великий розрив в оплаті праці працівників різних галузей господарського комплексу, державного та недержавного секторів економіки.

Зауважимо, що в економічно розвинутих країнах мінімальна заробітна плата становить 40% – 60% від середньої заробітної плати і в кілька разів перевищує мінімальний фізіологічний мінімум.

Зниження соціально-економічної диференціації населення в цілому, і її різновиду – диференціації споживання продовольства, скорочення диференціації споживання продовольства, зростання його економічної доступності для малозабезпечених верств населення передбачають, крім підвищення рівня доходів, реалізацію таких заходів, як перехід від офіційної межі бідності у вигляді прожиткового мінімуму до мінімального споживчого бюджету, що здійснюється на основі нормативного методу, а не виходячи з можливостей держави на даний момент часу.

Висока надмірна диференціація населення, обумовлена бідністю, що стримує економічного зростання. Вона може долатися і через удосконалення системи оподаткування: впровадження прогресивної шкали оподаткування нерухомості, звільнення від сплати податків найбідніших верств населення.

Великі можливості щодо подолання продовольчої бідності закладені в розвитку системи продовольчої допомоги, в тому числі на рівні регіонів. Виходячи з досвіду розвинених країн, необхідно створити в структурі Міністерства агропродовольчої політики підрозділ, який би в тісному контакті з місцевими органами управління здійснювало розробку та реалізацію програм продовольчої допомоги малозабезпеченим. Головними цілями функціонування такого підрозділу має бути підвищення економічної доступності продовольства, забезпечення здорового харчування, організація просвітницької роботи у сфері харчування та дієтології. Найбільш актуальний в даний час програма шкільних обідів, програма екстреної продовольчої допомоги, програма харчування літніх людей.

Висновки. Важливо удосконалювати методику розрахунку показників, що характеризують соціально-економічну диференціацію. Використовуваний нині коефіцієнт диференціації доходів на макrorівні в силу особливостей його розрахунку знижує дійсне співвідношення в доходах 10% найбільш і найменш забезпечених верств населення. Необхідно розвивати систему показників, що характеризують реальний розмір диференціації населення за рівнем доходів і споживання в регіонах (зокрема, активувати розрахунок і використання індексу Джині при формуванні соціальної політики регіону).

Важливо гнучке застосування такого інструменту регулювання як індексація доходів і заощаджень. Якщо механізм часткової індексації пенсій використовується в нашій країні достатньо стабільній, то щодо інших доходів і заощаджень даний механізм не діє, що в умовах не заплановано високої інфляції призведе до знецінення вкладів, зниження зацікавлення до організованої формі заощаджень, пошуку інших видів вкладення грошових коштів (купівля валюти і нерухомості).

Крім заходів щодо забезпечення економічної доступності продовольства для бідних верств населення, важлива широка пропаганда через засоби масової інформації здорового харчування для всіх верств населення.

Література

1. Общая экономическая теория (политэкономия) / [под ред. В. И. Видяпина, Г.П. Журавлёвой]. – М. : Промедиа, 1995. – С. 90.
2. Милль Д.С. Основы политической экономии / Милль Д.С. ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1980. – 494 с.
3. Лист Ф. Национальная система политической экономии / Лист Ф. – СПб. : Изд-во Мертенса, 1891. – 452 с.
4. Менгер К. Австрийская школа в политической экономии / Менгер К., Бем-Баверк Е., Визер Ф. – М. : Экономика, 1992. – 494 с.
5. Майбурд Е.М. Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров / Майбурд Е.М. – М. : Дело, Вита-Пресс, 1996. – 544 с.
6. Полтерович В.М. Экономическое равновесие и хозяйственный механизм / Полтерович В.М. – М. : Наука, 1990. – 256 с.

Надійшла 09.09.2012; рецензент: д. е. н. Свиноус І. В.